

כתרגומו

עיונים וביאורים בתרגום אונקלוס

לע"נ מו"ה שלמה יהודה בן מו"ה חיים עזרא מיללער ז"ל | נפטר י"א סיון תשפ"ד • ולע"נ מרת אסתר ראזענבוים ע"ה בת הרב מנחם מאניס מאנדעל זצ"ל | נפטרה י"א שבט תשפ"ה ולזכות אליעזר בן חנה מלכה שיזכה לשוב לאיתנו הטוב במהרה

ההפצה נתנדבה ע"י הרב טובי' דוד פירסט שליט"א • לזכות כל ילדי ישראל שיזכו למצוא זיווגים הגונים בנחת ובנקל

בעומק העיון

וַיְדַר יַעֲקֹב נָדָר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֵלָקִים עִמָּדִי (כח, כ)
בתרגום אונקלוס: **וְקִים יַעֲקֹב קִים לְמִימַר**, וכן לקמן בפרשתו אֲשֶׁר נִדְרָתָּ לִי שֶׁם נָדָר (לא, יג) איתא בתרגום אונקלוס: **דִּי קִימְתָּא קִדְמִי תַמָּן קִים**.

א כתבו המפרשים דהתרגום אונקלוס מפרש דנדרו של יעקב היה שבועה ולא נדר, דהרי בכל מקום מתרגם על נָדָר נָדָר או נִדְרָא ועל שבועה קִים [כגון: כִּי יִדְרֹא או הִשְׁבַּע שְׁבָעָה (במדבר ל, ג) אֲרִי יִדְרֹא או יְקִים קִים], וא"כ כאן שמתרגם **וְקִים יַעֲקֹב קִים** מבואר דמפרש נדר דיעקב מענין שבועה, וכדאשכחן בכמה דוכתי דקרו ליה לשבועה בלשון נדר [עיי' נדרים פ, ב].

אלא דצ"ב אמאי אינו מתרגם לשון נָדָר כפשטיה דקרא, [ועוד יש מקום אחד בפרשת חקת על הפסוק וַיְדַר יִשְׂרָאֵל נָדָר לַד' (כא, ב) דמתרגם **וְקִים יִשְׂרָאֵל קִים**, וזה יבואר בס"ד במקומו].

ב וי"ל בזה, דהנה הרמב"ם (ריש הלכות נדרים) כתב דהנדר נחלק לשתי מחלקות: א. נדרי איסור, שיאסור אדם על עצמו דברים המותרים לו. ב. נדרי הקדש ונדרי צדקה, שיחייב עצמו בקרבן שאינו חייב בו כגון שיאמר הרי עלי להביא עולה, או הרי עלי סעל לצדקה, וכ"כ הרמב"ם בהלכות מתנ"ע (פ"ה ה"א): "הצדקה הרי היא בכלל הנדרים", וכ"כ הריטב"א (נדרים ב, א).

אבל הר"ן בהקדמתו למסכת נדרים לא הזכיר כלל הא דיכול לחייב עצמו בקרבן שאינו חייב בו, וזהו כפי מש"כ הר"ן (שם ח, א) דנדר לדבר מצוה אינו מדין נדר, שהרי נדר כיון שהוא מיתסר חפצא אנפשיה ליתיה לעולם באעשה, אלא הוא מדין קבלה לדבר מצוה דילפינן מַפְסֵף זו צדקה דחייב לקיים מוצא שפתיו, ולכן אין דין זה בכלל הנדרים.

ועוד כתב הר"ן (ג, א ד"ה ומה נדרים) דהנודר להביא קרבן איכא בל תאחר אבל ליכא בל יחל, דלא נאמר בל יחל אלא בנדר שאוסר החפץ על עצמו כדכתיב לְאָסֹר אָסֹר, וכ"כ המהרי"ט (ח"ב חור"מ סימן קכד) שבנדרי צדקה ליכא בל יחל, אבל הרמב"ם בסה"מ (ל"ת קנו) כתב דהנודר להביא קרבן ולא הביא עובר בכל יחל, וכ"כ התשב"ץ (ח"ב סימן קלא), וזהו הרמב"ם לשיטתו דנדרי הקדש ונדרי צדקה הם בכלל הנדרים.

לפי"ז כתב הלחם ושמלה דלדעת הר"ן א"ש מה דאונקלוס אינו מתרגם כאן בלשון נָדָר, דכיון דיעקב היה נודר לחייב עצמו להקריב קרבנות ולהפריש מעשר כדכתיב יְהִיֶּה בֵּית אֱלֹקִים וכו' עֲשֹׂר אֲעֻשְׁנֹה לָךְ, א"כ לא הוי זה בכלל נדר רק בכלל שבועה, שחייב לקיים מוצא שפתיו, לכן מתרגם **וְקִים יַעֲקֹב קִים** לשון שבועה.

ג אלא דזה ניחא לדעת הר"ן דהנודר להביא קרבן ולהפריש צדקה אינו בכלל נדרים, אבל לדעת הרמב"ם דגם אלו הויין בכלל נדרים שוב הדרא קושיא לדוכתא אמאי מתרגם אונקלוס **וְקִים יַעֲקֹב קִים** לשון שבועה ולא לשון נָדָר כפשטיה דקרא.

וביותר, דהרמב"ם בהלכות ערכין (פ"ו הל"א) כתב: "יראה לי שאע"פ שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, אם אמר הרי עלי להקדישו הרי זה חייב להקדישו כשיבוא לעולם משום נדרו וכו', ראה לדבר זה, מה שאמר יעקב אבינו וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עֲשֹׂר אֲעֻשְׁנֹה לָךְ, ונאמר אֲשֶׁר נִדְרָתָּ לִי שֶׁם נָדָר", הרי דקאי הרמב"ם לשיטתו דהנודר להביא קרבן הוי בכלל נדרים ולמד מיעקב דחל הנדר אעפ"י שלא בא לעולם, וקשה דאיך למד מיעקב והלא אפשר נדרו של יעקב היה שבועה כדמתרגם אונקלוס, ושבועה וודאי חל על דבר שלא בא לעולם, וכן הקשה במעט צרי ובענפיה ארזי אל (להג"ר אברהם גורביץ שליט"א: פורים סימן ב).

ד ואמר הג"ר עקיבא קפלן שליט"א לבאר דברי התרגום אונקלוס באופן אחר, דהנה מצינו דגם פְּרִית מתרגם **קִים** [כגון: וְנִקְמַתִּי אֶת פְּרִיתִי אִתְּךָ (בראשית ו, יח) וְאִקִּים יְתִי קִימִי], וכן חוֹקָה מתרגם **קִים** [כגון: חֻקַּת עוֹלָם (שמות יב, יד) קִים עֲלֵם], א"כ חזינו דלשון **קִים** אינו מיוחד דווקא לשבועה אלא דכל דבר שהוא קבלה או הבטחה שמוטל עליו לקיים מיקרי **קִים**.

לפי"ז נראה דמה דמתרגם אונקלוס כאן **וְקִים יַעֲקֹב קִים** אין כוונתו לשבועה כדנקטו מפרשי אונקלוס, אלא כוונתו לנדר, ורק דלא תרגם לשון נָדָר משום דשאני הכא דמיירי בנדר על תנאי כמש"כ רש"י: "אם ישמור לי הבטחות הללו, שהבטיחני להיות עמדי", ונדר על תנאי ליכא עליה תוקף חלות חיוב נדר דעלמא, דהרי מיתלי תליא בקיום התנאי, לכן הוי רק קבלה והבטחה גרידא, שמוטל על האדם לקיים נדרו כאשר תתקיים התנאי, [ע"ע דברי הגר"נ פרצוביץ זצ"ל בענין נדר על תנאי בספר זכרון ברית אברהם].

שו"ר בספר שמחת יהושע (להג"ר שמחה מיימון שליט"א) שכתב עד"ז, והוסיף לבאר בזה ב' מקומות בנ"ך:

בשמואל א כתיב: וַיִּתֵּן נָדָר וכו' וַיִּנְתְּתָה לְאַמְתָּךְ זֶרַע אֲנָשִׁים וַיִּנְתְּתִי לְד' כָּל יְמֵי חַיָּי (א, יא; הפטרה ליום א דר"ה), ובתרגום יונתן: **וְקִימְתָּ קִים**, וזהו כמשנ"ת דכיון דמיירי בנדר על תנאי אינו מתרגם בלשון נָדָר רק בלשון **קִים**.

ובשופטים כתיב: וַיְדַר יַעֲקֹב נָדָר לַד' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן תִּתֶּן וכו' וְהָיָה לַד' וְהַעֲלִיתִיהוּ עָלָה (יא, ל; הפטרה לפרשת חוקת) ובתרגום יונתן: **וְקִים יַפְתָּח קִים**, וגם זה מבואר כמשנ"ת.

ומיהו כשקיים יפתח את נדרו בפועל כתיב וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת נִדְרוֹ אֲשֶׁר נָדָר (שם ט) ובתרגום יונתן: **וַיַּעַבְדָּ לָהּ יְת נְדָרֶיהָ דִּי נָדָר**, ונראה בטעם השינוי, דבעת שקיים את נדרו בפועל הרי כבר חל אז תוקף חיוב נדר דעלמא, ולא היה עוד מיתלי תליא בתנאי, ולכן שפיר מתרגם זה בלשון נָדָר.

מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים (כח, יז)

בתרגום אונקלוס: **לית דין אתר הדיוט, אלהן אתר דרעוא ביה מן קדם ד', ודין תרע קביל שמיא.**

במלאכת הקודש (להג'ר אלעזר פלקלס זצ"ל בעל שו"ת תשובה מאהבה) הקשה למה הוסיף אונקלוס **לית דין אתר הדיוט**, ומאי קמ"ל בזה, ועוד, למה הוסיף על שער השמים מילת **קביל** ולא תרגם סתם **ודין תרע שמיא**.

ותירץ בשם רבו הנודע ביהודה, דהנה רש"י פירש שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזוהי קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא ביהמ"ק לקראתו, אבל הרמב"ן חולק עליו דקפיצת הארץ האמורה בכל מקום

היינו קפיצת רגלי האדם למקום ההוא ולא קפיצת המקום, כי הארץ לעולם עומדת.

והנה יש ב' חילוקים בין רש"י והרמב"ן: א. לרש"י היה המקום תערובות קודש וחול, כי מתחילה היה חול ועתה שבא ביהמ"ק לכאן היה קודש, אבל להרמב"ן לא היה תערובות חול כי אם אדמת קודש. ב. להרמב"ן נשאר מקדש של מטה מכוון נגד מקדש של מעלה כעיר שחוברה לה יחדיו, אבל לרש"י לא היה אז מקדש של מטה מכוון נגד מקדש של מעלה.

ונראה דדעת אונקלוס הוא כהרמב"ן, וזהו שהוסיף בתרגומו: **לית דין אתר הדיוט**, שאי"ז מקום חול כלל, ולאפוקי מדעת רש"י שהיה המקום תערובות קודש וחול, וזהו דמסיים לשיטתו: **ודין תרע קביל שמיא**, הוסיף מילת **קביל**, דשער זה מכוון נגד שער שמים, מקדש מול מקדש.

רחבה מני ים

ויצק שמן על ראשה (כח, יח)

א כתב רש"י לקמן בפרשתו על הפסוק **אנכי הקל בית אל אשר משחת שם מצבה (לא, יג): "משחת שם, לשון רבוי וגדולה כנמשח למלכות, כך ויצק שמן על ראשה, להיות משוחה למזבח", הרי דלרש"י היתה יציקה זו משיחה למזבח.**

אולם בתרגום אונקלוס שם איתא: **די משחתא תמן קמא, ומדתרגם די משחתא** ולא תרגם **די רבייתא** [כבתרגום יונתן] מבואר מזה דלא היתה משיחה למזבח, דהרי כתב רש"י בפרשת כי תשא (ל, כט): **"כל משיחת משכן, כהנים, ומלכים מתורגמין לשון ריבוי, לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדולה, כי כן יסד המלך, שזה חינוך גדולתו, ושאר משיחות כגון ריקיין משוחין (שמות כט, ב), ראשית שמנים משוחין (עמוס ו, ו), לשון ארמית בהם [משיחה] כלשון העברית"**.

ולדעת התרגום אונקלוס צ"ב למה יצק השמן, וברד"ק כתב: **"כדי להכירה בשו בו דרך שם שיעשה שם מזבח ויקריב עליו, כי כתם השמן לא ימחה במי מטר, [וכ"כ באב"ע וחזקוני], או היה יציקת השמן לעבודה כמו נסוך היין, וכן עשה בשו בו במצבה שהקים אמר ונסך עליה נסך ויצק עליה שמן", וגם בדעת התרגום אונקלוס י"ל כאחד משני פירושים אלו.**

ב ויל"ע לפירושו השני של הרד"ק, דהא לא מצינו שתהיה יציקת שמן עבודה ממעשה הקרבנות שבביהמ"ק, דאף לר"ט שס"ל דמתנדבין שמן ומעלן למזבח כדאיתא במשנה מנחות (קד, ב), הרי מ"מ דינו להיות נקמץ ונקטר, ולא מצינו שתהיה יציקה לחודה עבודה.

ונראה מזה, שאין גדרי עבודה לפני מ"ת כגדרי עבודה של אחר מ"ת, דומיא למה דמצינו בזבחים (קט, ב) דלפני מ"ת הוכשרו חיות וכל מיני עופות ובעלי מומין, וכן היתה מצבה אהובה בימי האבות ועכשיו שנאה כמש"כ רש"י פרשת שופטים (טז, כב).

ג אבל בתרגום יונתן תרגם על הפסוק **אשר משחת שם מצבה (לא, יג) די רבייתא**, וזהו כרש"י ודלא כהתרגום האונקלוס.

והנה כאן בפרשתו על הפסוק **ויצק שמן על ראשה** איתא בתרגום יונתן: **ואריק משחא על רישה**, אבל בפרשת וישלח על הפסוק **ויצק עליה שמן (לה, יד)** איתא: **וארק עלה משח זיתא**, וצ"ב למה בתחילה תרגם **משחא** סתם ולבסוף תרגם **משח זיתא**.

ומטו בבי מדרשא (שלמי תודה חנוכה סימן א; ועוד ספרי זמנינו) דמכאן ראייה למה שמפורסם בשם הגר"ח על קושיית הב"י דמה היה הנס ביום ראשון דחנוכה, ותירץ הב"י דכשפכו השמן לנר נשאר הפך מלא ככתחילה, או שמצאו למחרתו שהנר מלא, ואמר ע"ז הגר"ח, דא"כ השמן אינו כשר למנורה, דשמן נס אינו שמן זית, ולמנורה בעינן שמן מפרי הזית, ובע"כ צ"ל שהנס לא היה בכמות השמן אלא באיכות השמן, וזה היה גם ביום ראשון, ומיושב קושיית הב"י, עכ"ד הגר"ח, [וכבר נודע שהגר"י אמר שמעולם לא יצא זה מפי הגר"ח, וע"ע כלי חמדה פרשת ויקהל].

ולפי"ז א"ש דברי התרגום יונתן, שכן מתחילה היה שמן של נס, שלא היה בידו שמן מפרי הזית, כדהביא הרמב"ן (פרשת ויצא) מפרקי דר"א דאליפו נטל מיעקב כל אשר לו, וירד לו מן השמים שמן נס, ולכן תרגם **משחא** סתם, אבל לבסוף כשחזר בכבוד ועושר כבר היה בידו שמן מפרי הזית, ולכן תרגם **משח זיתא**.

אך יל"ע, דלהתרגום יונתן שהיתה משיחה למזבח, א"כ לכאורה בעינן שמן מפרי הזית כדין משיחה בשמן המשחה.

וצ"ל דלא היתה משיחה בשמן המשחה, דהא בשמן המשחה מעורב הרבה מינים וכאן יצק שמן לבד, ובע"כ דלא משח בשמן המשחה, ולכן ה"ה דגם שאר שמנים כשרים.